
IV. ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 378:316.7

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У УЧАСНОГО СТУДЕНТСТВА В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

О. М. Гурман, кандидат педагогічних наук

Система освіти і виховання в Україні, що вдосконалюється аби відповідати стандартам європейського освітнього простору, нині перейшла на нову парадигму, в центрі якої – особистість молодої людини у всіх її взаємозв'язках. У Національній доктрині розвитку освіти зазначається, що пріоритетними напрямами державної політики щодо розвитку освіти є особистісна орієнтація освіти, формування національних і загальнолюдських цінностей [5].

Здійснювана в Україні освітня реформа вимагає перебудови не тільки змісту предметів, форм, методів навчання і виховання, а й психології викладача, повернення його до співробітництва зі студентом, формування у майбутніх працівників соціальної сфери стійких поглядів на людину як найвищу цінність.

Адже саме від стилю спілкування, від уміння налагоджувати зі студентами взаємозв'язки залежить позитивний психологічний мікроклімат у ВНЗ. Людські стосунки втратили довіру, взаєморозуміння, спостерігається поступовий занепад культури спілкування. Незаперечним є той факт, що спілкування з будь-ким у будь-якій ситуації впливає на обох учасників як позитивно, так і негативно.

Нині вища школа та інші навчально-виховні заклади перебудовують стосунки, стиль спіл-

кування з молоддю в одну площину, вбачають в учнях активних і рівноправних учасників навчально-виховного процесу.

Такі зміни спричинені насамперед перебудовами соціального середовища, втратою культури спілкування, нігілістичним ставленням до національної культури, зокрема релігії, фольклору, звичаїв, традицій чи то й повним їх знищенням, становленням техносфери, в якій технічна діяльність людини є провідною і домінує над природними процесами. До цього ще додалися процеси глобалізації та економізації усіх сфер людської життєдіяльності, за якими людина перестала бачити людину, поступово втрачаючи головну свою ознаку – гуманність. Н. Сивачук зазначає: «Людина, вихована технізованою цивілізацією та сформована матеріалістичним світоглядом, відірвалася від геніально простої мудрості предків, прагнучи пізнати все складніші знання, забуваючи, що найбільш непізнаним об'єктом є вона сама, її душа» [7, с. 49].

У цьому контексті М. Бердяєв зазначає: «Людина перестає жити біля землі, бути оточеною рослинами і тваринами. Вона живе в новій металевій дійсності, дихає іншим, отруєним повітрям. Машина вбивчо діє на душу, уражає насамперед емоційне життя, розкладає цілісні людські почуття. Сучасні колективи не

органічні, а механічні. Сучасні маси можуть бути організовані лише технічно; влада техніки відповідає демократичному віку. Техніка раціоналізує людське життя, але раціоналізація ця має ірраціональні наслідки» [1, с. 8]. Технократизм підтримується і, відповідно, пропагується однією з найрозвиненіших країн світу – США. Проте, як зазначає у своєму дослідженні В. Жуковський, саме в цій країні розпочалося нівелювання традиційних моральних норм, що спричинило трансформацію сім'ї і послаблення її виховних функцій, орієнтацію на споживання, активний наступ псевдокультури через комерціалізовані засоби масової інформації, а в цілому – різкий моральний занепад суспільства [3, с. 23–24]. Отже, сучасний період в історії суспільства ми визначаємо як період перетворення homo sapiens у техногенну людину, яке відбувається на духовному, інтелектуальному рівнях, а також поступово проникає у її психосферу. На жаль, сліпе копіювання американського досвіду, в надії досягти успіху, спричинило негативний результат. Тому саме сьогодні, коли так низько впала культура людських стосунків, звільгаризувався увесь лад життя, проблеми гуманізації окремої людини стають проблемами державними. І мають вони, як правило, одну першопричину – дефіцит доброти й милосердя, культури та моральності, краси людських стосунків. Людина інформаційного суспільства володіє нині такою владою над подіями, такими знаннями, що від того, як вона використовує їх, залежить життя на землі.

Формування гуманістичних цінностей у студентства є складною і важливою проблемою сьогодення, на неї необхідно звернути серйозну увагу насамперед тому, що ігнорування в людині людини матиме якнайтяжчі наслідки для всього живого, тобто з проблеми суто індивідуальної, характерної для країни чи певного альянсу, вона переросте в проблему глобальну. Зокрема, Е. Фромм відзначав, що моральна проблема, яка виникла в сучасному суспільстві (а вона передбачає і проблему дегуманізації), полягає в байдужому ставленні людини до самої себе. Це, зокрема, проявляється в тому, що люди втратили почуття самоцінності й унікальності кожного індивіда, що

перетворили себе в засіб, інструмент для досягнення якихось зовнішніх для нас цілей, що відчуваємо себе речами і ставимося до себе, як до речей, що власні наші сили відцуралися від нас. І ми, і наші близькі стали речами. В підсумку ми змушені переживати власне безсилля і зневажати себе за це. І через те, що ми перестали довіряти власним силам, ми втратили віру в людину, в самих себе, у свої творчі здібності. У нас немає совісті в гуманістичному розумінні цього слова, якщо ми не довіряємо власним судженням [9, с. 372–373].

У свою чергу, у процесі підготовки майбутніх спеціалістів актуалізуємо увагу на дослідженні умов формування гуманних відносин, оскільки соціальна сутність випускника вищого навчального закладу визначається тими відносинами, в які він вступає у процесі професійної діяльності та спілкування. Саме від рівня сформованості відносин з одногрупниками, стилю спілкування, залежить ступінь сформованості гуманістичних цінностей студента.

Отже, підсумуємо першочергове значення у формуванні гуманістичних цінностей студентської молоді має накопичення досвіду спілкування і поведінки. Мотиви особистості вимагають певного способу поведінки, який необхідно закріплювати, поступово перетворюючи його на звичку. Кожне нове покоління переймає досвід попереднього, створюючи на його основі свій. Процес засвоєння досвіду не є механічним перенесенням набутих батьків у свідомість дітей; це творчий, активний процес, під час якого відбувається формування особистісного ставлення до гуманістичних цінностей, закріплюється чи обирається новий ідеал. У цьому контексті К. А. Шварцман зазначає, що для людини головним є, власне, процес розвитку, який передбачає кількісне накопичення якостей, притаманних їй на певній стадії життя [10, с. 63–65].

Аналіз сучасної виховної практики переконує, що гуманістичні цінності краще формуються в тому колективі, де між студентами склалися високоморальні стосунки.

Звідси у формуванні гуманістичного досвіду студента ми визначили два взаємопов'язаних елементи: вироблення певної системи переко-

нань, звичок, мотивів дій, гуманних почуттів і відповідно стійких форм поведінки, способу дій у суспільстві. Однак у різних життєвих ситуаціях, зокрема в групах чи колективах, студент може змінювати свою позицію, яка безпосередньо впливає на його поведінку. Через те єдність і взаємозв'язок цих двох елементів навчально-виховного процесу вбачаємо в дієвості моральних, гуманістичних знань: знаю правило – так чиню – тренінг у виробленні позитивного вчинку.

Такі цінності, як гуманність, людинолюбство, доброта, за висловом Д. Пашенка, «свого роду імунітет проти складностей життя» [6, с. 223], є одними з центральних у спектрі загальнолюдських цінностей. Вони, як і інші позитивні риси, реалізуються тільки в процесі спілкування та діяльності, намагаючись протистояти проявам егоїзму. Всі ці та багато інших якостей об'єднуються в одну інтегративну якість – людяність. У «Словнику з етики» зазначається: «Людяність – моральна якість, яка виражає принцип гуманізму відповідно до повсякденних взаємовідносин стосовно людей. Включає ряд більш особистих, окремих якостей – доброзичливість, прихильність, повагу до людей, співчуття і довіру до них, великодушність, здатність на самопожертву заради інтересів інших, а також включає скромність, чесність, відвертість» [8, с. 395].

Отже, гуманність ми визначаємо як сукупність морально-психологічних рис особистості, узагальнена характеристика особливостей її поведінки, в якій реалізується принцип гуманізму. Гуманні стосунки, які виникають на ґрунті потреби особистості робити іншим добро, є основним мотивом її поведінки, а їх змістову сторону складають людяність, повага особистої гідності, великодушність, доброта, готовність вибачити або принаймні зрозуміти людину, милосердя, справедливість, визнання самостійності людини, протидія злу та насильству.

Соціологи різних країн (США, Франція, ФРН та ін.) відзначають поступову гуманізацію суспільних процесів, звертають увагу на той факт, що шкільний контекст здійснює значний вплив на зміну таких особистісних характеристик, як соціальна відповідальність,

надійність, толерантність студентів. Саме за показниками особистісних характеристик, а не за даними успішності студентів визначається ефективність сучасної школи на Заході.

Якщо в 50-ті рр. XX ст. у багатьох європейських державах (Великобританія, ФРН та ін.) і в американському суспільстві формувалася неповага до освіти як до такої, що не дає негайних практичних результатів, то в останні десятиріччя спостерігається підвищення статусу освіти як загальнозначущої цінності, що є запорукою професійного та соціального успіху особистості.

Однією з характерних рис аксіології світового освітнього простору є установка на формування ціннісного ставлення до себе, людей, учіння, власної професійної діяльності, довкілля у процесі неперервної освіти, яка передбачає всі ланки навчання – від початкової до вищої і є неперервним процесом, вона покликана стимулювати людей, створювати умови для оволодіння необхідними знаннями, цінностями, навичками, відповідно до запитів соціуму та потреб життя. Зміна ціннісних орієнтирів за наявності великого розмаїття пропонує підходів переважно простежується в процесі гуманізації освіти.

Нині освіта в багатьох країнах переживає глибоку внутрішню трансформацію, міняється не тільки освітня база, яка створювалася віками, міняється роль освіти в сучасному світі, ставлення людей до неї, зміщуються акценти всередині освіти.

Освітній імпульс супроводжує людину впродовж усього життя, і підтримується не тільки потребами людини, але й ціннісними орієнтаціями. Потреби орієнтують людину на конкретну діяльність, цінності керують усім її життям, визначають зміст процесу освіти. Звідси основною проблемою освіти є збереження освітнього імпульсу людини, котра своїм корінням тримається на моральному ґрунті.

Обов'язковою вимогою кадрової інфраструктури стає масове володіння розмовною та «технічною» англійською мовою, навичками користування комп'ютером, Інтернетом. Нині існує значний розрив у названих

параметрах між Україною і розвинутими країнами.

Випереджальний розвиток освіти в сучасному світі має вирішальне значення не тільки для руху освіти, але і для долі кожної людини. Зазначені тенденції означають необхідність модернізації системи освіти не тільки молоді, але й дорослих.

Нові цивілізаційні виклики закономірно призводять багато країн до нового «освітнього буму», до хвилі глибоких реформ освітніх систем. Україна не може залишатись осторонь від європейських і всесвітніх тенденцій. Але необхідність змін у сфері вітчизняної освіти зумовлена низкою додаткових факторів (ціннісні пріоритети модернізації української освіти; Конституція України; Закон України «Про освіту»; загальнонаціональна доктрина).

Країни Європи, а з ними й Україна підписали Болонську конвенцію, яка передбачає зближення їх освітніх систем. Проте ми повинні конкретно знати основи зарубіжної освіти, узгоджувати власні кроки з апробованим досвідом, поширеними у масштабах континенту нормами та стандартами. Ми маємо влитися в європейський освітній простір, щоб не залишитися поза Європою не тільки в освіті, а й у житті загалом, але бути уважними, щоб, вливаючись у європейський освітній простір, не втопитись у ньому, не втратити власні національні оригінальні надбання.

Загальнонаціональна освітня політика має фундаментальне значення і відіграє визначальну роль у представленні України в Європі. Вироблення самостійної освітньої політики – першочергова мета в здобутті самоідентичності України. На основі цієї політики вирішується головне стратегічне завдання – суттєва модернізація якості освіти з урахуванням її ціннісних пріоритетів, які відображають нові соціальні вимоги до системи української освіти.

Специфічні проблеми України в умовах переходу до демократичного суспільства з ринковою економікою полягає найперше в зміні методології, цінностей, соціальних пріоритетів, у зростанні соціальної напруги, зумовленої розширенням суспільства. В той же час високий рівень розвитку освіти становить

важливу конкурентну перевагу нашої Вітчизни в Європейській і світовій економіці. Тому важливим завданням освітньої політики слід вважати створення умов реалізації нових соціальних вимог до системи освіти.

Ці вимоги спрямовані на підвищення ролі освіти в розвитку українського суспільства. Вищий навчальний заклад – у широкому розумінні – має стати дуже важливим фактором гуманізації суспільно-економічних взаємин, формування нової системи цінностей. Вона вимагає використати свій виховний потенціал у формуванні у молоді поваги до людей, котрі своєю працею сприяють розквіту Вітчизни і забезпечують власний добробут. Суспільству, яке розвивається, потрібні його освічені люди, котрі могли б самостійно приймати відповідальні рішення в ситуації вибору, здатні до співпраці, вирізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, готові до міжкультурної взаємодії, вболівають за долю країни, здатні брати участь у розвитку її економіки. Системна освіта має готувати людей, здатних не тільки жити в громадянському суспільстві, але і створювати його.

Освіта на сучасному етапі розвитку України є одним із основних факторів створення конкурентоздатної економіки та забезпечення національної безпеки країни.

Система освіти може і повинна використовувати свій потенціал з метою консолідації суспільства, збереження єдиного соціокультурного простору, сприяти подоланню етнопідприємності та соціальних конфліктів.

Система освіти зобов'язана забезпечити рівні можливості доступу молодих людей до повноцінної освіти незалежно від матеріального достатку сім'ї, місця проживання, національної приналежності та стану здоров'я. При цьому не менш важливим завданням є виявлення та цільова підтримка найбільш обдарованих, талановитих дітей і молоді.

Криза в суспільстві спричинила розуміння індивідуальності особистості як вияв егоцентризму, коли студента вчать розуміти, оцінювати все, що відбувається навколо, лише з власних позицій. Сучасне студентство, розуміючи сутність індивідуального підходу у виконанні їхніх вимог, свідомо чи підсвідомо

перетворює навчально-виховний процес на контрольований ним, а не викладачами процес, що призводить до нехтування інтересами оточуючих людей (одногрупників, викладачів, батьків), байдужим ставленням до них, взагалі до відособленості, до потреби навіть у тимчасовому колективі.

Жертва – це дія. Це віддача себе тій Сутності, від якої ти вважаєш себе невіддільним. Маєток – це не сума доходів. Він – сума принесених дарів. Поки моя духовна культура спіралася на Бога, вона могла врятувати це поняття жертви, що створювало Бога в серці людини. Гуманізм зневажив найважливішою роллю жертви. Він намірився зберегти людину за допомогою слів, а не дій. І потроху ми розгубили нашу спадщину... Замість тощо, щоб затверджувати права Людини в особистості, ми заговорили про права Колективу. Непомітно в нас з'явилася мораль Колективу, що зневажає Людиною. Ця мораль може пояснити, чому особистість повинна жертвувати собою заради Спільності. Але вона не може пояснити, чому Спільність повинна жертвувати собою заради однієї людини» [2, с. 77–78]. Відтак, перед професорсько-викладацьким складом вищих навчальних закладів постає завдання – не дати закріпитися таким проявам егоїзму у поведінці майбутнього соціального працівника на рівні егоїстичних звичок, запобігти їх виникненню та розв'язанню проблемних поведінкових ситуацій, в основі яких – розуміння доброти, людяності, чуйного ставлення до іншої людини.

Гуманістичні цінності визначаємо як психологічні особливості, систему світоглядних орієнтацій, що полягають у ставленні до іншої людини, самого себе, суспільства та природного довкілля як найвищої цінності, у здатності здійснення вибору добра на противагу злу та систематичного здійснення гуманістичної діяльності.

Отже, ми можемо зробити висновок, що на формування гуманістичних цінностей впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники. До об'єктивних чинників відносимо ставлення особистості до суспільства, соціального середовища, принципи, норми та правила, вироблені впродовж багатьох століть. Групу

суб'єктивних чинників становить сукупність усіх знань, поглядів, переконань і звичок особистості, набутих нею за певний період життя. І чим менший життєвий досвід особистості, тим меншою є сукупність суб'єктивних факторів, тим сприятливішим є «особистісний полігон» для того, щоб гуманістичні цінності стали внутрішнім надбанням молоді особистості.

Однією з головних тенденцій формування гуманістичних цінностей у студентів є зміст навчально-виховного процесу, який має відображати спеціально створену систему благодійних впливів на особистість навчального закладу, сім'ї, соціального середовища з метою формування гуманістичних цінностей, які є основою підготовки студента до майбутньої професії, засвоєння ним позитивного досвіду попередніх поколінь (обов'язково з урахуванням негативного досвіду) та вироблення нових підходів до подальшого розвитку суспільства та соціально-суспільних відносин, що базуватимуться на національній і загальнолюдській гуманістичній культурі.

На підставі зазначеного вище ми визначили трискладову систему гуманістичного виховання сучасного українського студентства, яка має такі змістові напрями:

По-перше, цілісний навчально-виховний процес, основою якого є стандарт підготовки майбутнього фахівця та національне виховання щодо становлення гуманної людини. «Головною метою національного виховання на сучасному етапі є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду і на цій основі формування особистісних рис громадянина України, які включають у себе національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру тощо» [4, с. 18].

По-друге, формування ставлення до людини як до найвищої цінності, формування особистості сучасного українського студента в душі доброзичливості, гуманності, щирості,

чуйності, небайдужості, готовності прийти на допомогу.

По-третє, це має бути практика, коли молоді спеціалісти втілюють гуманістичні ідеї у процесі свого життя і діяльності.

Отже, основою реалізації стандартів підготовки майбутніх фахівців має стати концепція сучасної філософії освіти, де людина розглядається як носій сукупності суспільних відносин, а формування гуманістичних якостей особистості має ґрунтуватися безпосередньо на системі загальнолюдських цінностей. У зв'язку з цим необхідно є перебудова всіх компонентів навчально-виховного процесу вищого навчального закладу таким чином, щоб вони підпорядковувалися головній педагогічній ідеї – створенню необхідних умов для самовизначення і самореалізації особистості студента щодо майбутньої професії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеєнко Т. Як сімейне середовище впливає на дитину / Т. Алексеєнко // Початкова школа. – 2000. – № 10. – С. 57–60.
2. Дистервег А. Назначение и цель жизни человека и учителя // Учитель: Статьи. Документы. Педагогический поиск. Воспоминания. Страницы литературы / ред.-сост. Д. Л. Брудный. – М.: Политиздат, 1991. – С. 73–75.
3. Жуковський В. М. Морально-етичне виховання в американській школі (30-ті рр. XIX ст. – 90-ті рр. XX ст.): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. – К., 2004. – 35 с.
4. Концепція безперервної системи національного виховання. – К.: ІСДО, 1994. – 16 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті // Освіта. – 2001. – 24–31 жовт.
6. Пашенко Д. І. Генезис гуманістичних ідей у педагогіці / Д. І. Пашенко. – К.: Науковий світ, 2001. – 278 с.
7. Сивачук Н. П. Український дитячий фольклор: підручник / Н. П. Сивачук. – К.: Деміур, 2003. – 288 с.
8. Словарь по этике / под ред. А. Гусейнова, И. Кона. – М.: Прогресс, 1989. – 447 с.
9. Фромм Э. Гуманистический психоанализ / Э. Фромм; сост. и общ. ред. В. М. Лейбина. – СПб.: Питер, 2002. – 544 с.
10. Шварцман К. А. Философия и воспитание / К. А. Шварцман. – М., 1989. – С. 63–65.

УДК 331.5

МОТИВАЦІЯ МОЛОДІЖИ К ПОЛУЧЕННЮ ПРОФЕСІЙ И СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ, ВОСТРЕБОВАНИХ НА РЫНКЕ ТРУДА ДОНЕЦКОЙ ОБЛАСТИ

В. Н. Рыбалко

Современное состояние экономики области выдвигает повышенные требования к качеству рабочей силы и ее конкурентоспособности. В результате внедрения инновационных технологий повышаются требования к профессиональным качествам работника, уровню его знаний, навыков и умений.

В то же время низкая цена рабочей силы сдерживает продуктивное развитие трудовых ресурсов. Низкий уровень зарплаты, отсут-

ствие социального пакета характерны не только для рабочих профессий, но и вакансий специалистов. В связи с этим вопрос трудоустройства выпускников школ, профессионально-технических и высших учебных заведений приобретает особую актуальность.

Целью данной статьи является оценка мотивов учащихся школ Донецкой области при выборе профессии.